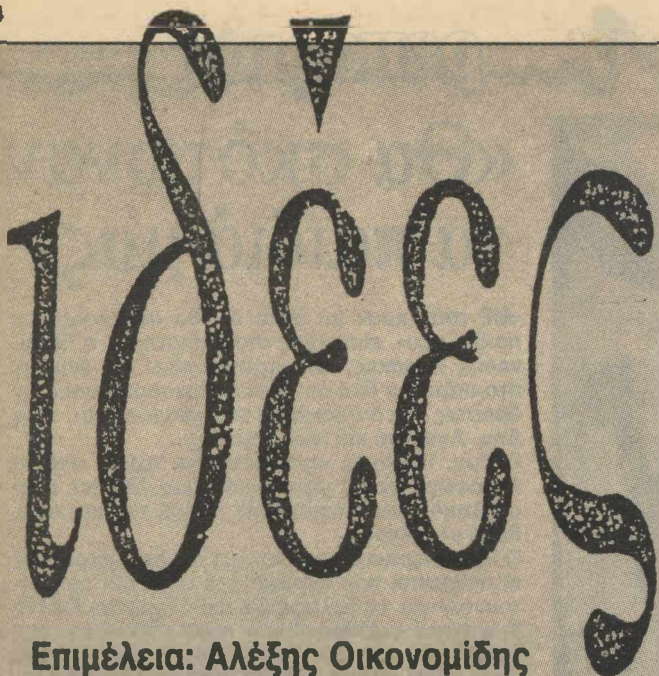

Επιμέλεια: Αλέξης Οικονομίδης

Ο Στέλιος Αλεξανδρόπουλος είναι διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης. Πήρε μέρος στο αντδικτατορικό φοιτητικό κίνημα και υπήρξε στέλεχος του ΚΚΕ μέχρι το 1979.

ΑΡΙΣΤΕΡΑ. Συλλαβή;

● Η ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΑ ανάδειξης της Αριστεράς σε ηγεμονική δύναμη στη δεκαετία του '90, είναι νοητή μόνο στην κατεύθυνση της έμπρακτης ιεράρχησης των κοινωνικών διεκδικήσεων με βάση ένα επείγον σχέδιο εκσυγχρονισμού και αναδιοργάνωσης της κοινωνίας, που θα αντιπαρατεθεί στο συντηρητικό εκσυγχρονισμό της Δεξιάς και θα διακρίνεται για την ανεκτικότητα, την κοινωνική αλληλεγγύη, την οικολογική αναδιάρθρωση, την αξιοκρατία, τον πειραματισμό σε νέες μορφές συνεργασίας, καθώς και τη διατύπωση των αρχών ενός «νέου ανταγωνισμού» που θα αντιπαρατεθεί στον φιλελεύθερο ανταγωνισμό και θα πείσει ότι η Αριστερά δεν αποτελεί δύναμη ισοπέδωσης των νόμων της αγοράς ●

ΣΤΕΛΙΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ:

Αριστερά: «Δήμαρχος των πληβείων» ή ηγεμονική δύναμη;

Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ του υπαρκτού σοσιαλισμού ολοκληρώνει, πιστεύω, τη διαδικασία μετασχηματισμού της κομμουνιστικής παράδοσης που είχε αρχίσει τουλάχιστον από τη δεκαετία του '60. Διαδικασία που παίρνει ήδη

τελικές μορφές σε χώρες της ανατολικής Ευρώπης και στην Ιταλία, απασχολεί δε άμεσα και τη χώρα μας — ανεξαρτήτως του χρόνου που θα διαρκέσει ή του τρόπου που θα βιωθεί από τους φορείς της. Το απροσδόκητο για πολλούς είναι ότι ενώ οι ιδέες της «αριστερής αμφισβήτησης» ή του «ανανεωτικού κομμουνισμού», ήδη από τη δεκαετία του '60 περιμεναν την κρίση του υπαρκτού σοσιαλισμού για να θριαμβέυσουν, στην πράξη συμπαράσυσθησαν και οι ίδιες από την πτώση του. Αυτό το ιστορικά παράδοξο αποδεικνύει ότι το μοντέλο του υπαρκτού σοσιαλισμού λειτουργεί υπαινικτικά στην ιστορία ως το «κριτήριο της πράξης» για το σύνολο των διαφορετικών ερμηνειών και εναλλακτικών μοντέλων σοσιαλισμού που άντλησαν από τη θεωρητική παράδοση του μαρξισμού.

Δεν πρόκειται, φυσικά, στα περιορισμένα πλαίσια του παρόντος να επεκταθώ σε ευρύτερα θεωρητικά ή επιστημολογικά θέματα που αφορούν στο ρόλο της μαρξιστικής θεωρίας. Από το σύνολο των μεταβολών που συνεπάγεται ο μετασχηματισμός της κομμουνιστικής παράδοσης, περιορίζομαι κυρίως να σημειώσω τις τάσεις μεταστροφής συνολικά της κοινότητας και του τρόπου σκέψης της Αριστεράς σε μια λιγότερο «οραματική» και περισσότερο «ορθολογική» και «πραγματιστική» κατεύθυνση. Δεν πρόκειται υποχρεωτικά για σοσιαλδημοκρατικοποίηση (παρ' όλο που αυτά τα στοιχεία διατηρήθηκαν στη σοσιαλδημοκρατική παράδοση) αφού δεν αναφέρονται στη ριζοσπαστικότητα των πολιτικών μορφών — όπως δείχνουν οι πρακτικές των οικολογικών κι εναλλακτικών κινήματων — όσο στο γεγονός ότι ο τρόπος παραγωγής μιας αριστερής πολιτικής δεν προσδιορίζεται πλέον από κάποιο «όραμα» ή εναλλακτικό μοντέλο σοσιαλισμού, δεδομένου ότι κάτι τέτοιο σήμερα είναι πολύ δύσκολο να οριστεί. Θεωρώ ότι αυτή η εξέλιξη έχει πολύ μεγάλη σημασία για την Αριστερά.

Η ΑΓΩΝΙΑ εξεύρεσης «οράματος» που εξακολουθεί να χαρακτηρίζει ορισμένες προσεγγίσεις, αποτελεί στοιχείο του παλιού μεσσιανισμού της Αριστεράς και των διανοουμένων της που πρέπει, νομίζω, τελεσιδικά να απορριφθεί. Τα οράματα που έγιναν ιστορική πράξη, κινήθηκαν πάντα μεταξύ φάρσας και τραγωδίας, κατέληξαν σε απεχθή φαλανστήρια, κομμουνιστικούς στρατώνες και τελικά σε μεγάλα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Μου κάνει εντύπωση ότι η εμμονή στην αναζήτηση μιας φαντασιακής πρόσληψης του σοσιαλισμού δεν δείχνει να κατανοεί τη διαλεκτική σχέση που συνδέει τα «οράματα» με την «αρνητική» ηθική του ολοκληρωτισμού των κομμουνιστικών συστημάτων. Την «απόλυτη ηθική» που γίνεται απόλυ-

τη ανηθικότητα, απολήγοντας συχνά σε μαζικά εγκλήματα, όπως αυτά του σταλινισμού. Είναι απολύτως χαρακτηριστικό ότι ο «θεωρητικός ολοκληρωτισμός» που επικράτησε στο παρελθόν ως μοντέλο σκέψης στο χώρο της Αριστεράς (στοιχείο του οποίου υπήρξε η διανοητική προσπάθεια να οριστούν στο σύνολό τους και εκ των προτέρων οι πολιτικές και κοινωνικές συντεταγμένες που συνθέτουν τη διαδικασία της ανθρώπινης χειραφέτησης και απελευθέρωσης), απέρριψε και δυσφήμησε τον πραγματισμό ως τον κατ' εξοχήν θεωρητικό του αντίποδα, έναν δηλαδή θεωρητικό «αντι-ολοκληρωτισμό». Παρ' όλα αυτά, ανήκει στις ιστορικές ιδιοτροπίες ότι σήμερα σημαντικό μέρος της αριστερής κριτικής του αστικού δημόσιου χώρου στηρίζεται, για παράδειγμα, περισσότερο στον J. Dewey, έναν επιφανή δηλαδή εκπρόσωπο της φιλοσοφικής παράδοσης του πραγματισμού, παρά στον ίδιο τον Μαρξ.

Η έκλειψη του οραματικού, ή ουτοπικού στοιχείου (όχι βεβαίως ως αναφαίρετο δικαίωμα του ατόμου, αλλά ως μοντέλου άσκησης πολιτικής) συνδέεται επίσης με την αλλαγή της αντίληψης της Αριστεράς σχετικά με τα όρια της πολιτικής παρέμβασης πάνω στην οικονομία ή την εθνική παράδοση. Το πρόβλημα που αναγνωρίζεται είναι με ποιο τρόπο η πολιτική παρέμβαση για την αποκατάσταση των οικονομικών ανισοτήτων δεν θα αποτελέσει η ίδια πηγή γραφειοκρατικού εκφυλισμού και νέας χειρότερης ανισότητας.

Προς αυτή την κατεύθυνση θεωρώ ως ελλειδοφόρο στοιχείο την εμφάνιση ενός «νέου ατομισμού» στις στάσεις και την πρόσληψη της πολιτικής στο χώρο της Αριστεράς. Ενώ στο παρελθόν το βάρος της ευθύνης ανήκε σε συλλογικότητες (όπως τάξεις) και στη λειτουργία διαδικασιών (όπως ο «δημοκρατικός συγκεντρωτισμός»), η σύγχρονη πολιτική ηθική δίνει το βάρος σε συγκεκριμένα άτομα που αναπτύσσουν, για παράδειγμα, την «ορθή πε-

ριβαλλοντολογική συνείδηση», ή αισθάνονται στο ακέραιο υπεύθυνα για φαινόμενα διαφθοράς, παραβίασης των πολιτικών δικαιωμάτων κλπ. Το νέο αυτό στοιχείο οδηγεί, κατά τη γνώμη μου, σε μια διαφορετική δόμηση της συλλογικής δράσης στο χώρο της Αριστεράς και σε ένα νέο είδος αριστερού αγωνιστή, που δεν έχει ασφαλώς την «τραγικότητα» του παλιού κομμουνιστή, παρέχει όμως περισσότερες εγγυήσεις ότι δεν θα επαναλάβει τις πρακτικές που εξέθρεψαν τις δομές της γραφειοκρατίας και του ολοκληρωτισμού.

Τ Ο σημαντικότερο στρατηγικό πρόβλημα της Αριστεράς σήμερα είναι, ασφαλώς, πώς θα μπορέσει να υπερβεί τον κρατισμό της, διατηρώντας συγχρόνως τις κατακτήσεις του κοινωνικού κράτους, από το οποίο είναι φανερό ότι δεν μπορεί να υπάρξει επιστροφή. Παράλληλα, πώς θα μπορέσει να συνδυάσει τον αποκεντρωτισμό των σύγχρονων χειραφετητικών, οικολογικών κλπ. κινήματων, με τη διαμόρφωση μιας σφαιρικής στρατηγικής που θα της επιτρέψει να καταστεί εκ νέου ηγεμονική πολιτική δύναμη.

Τα στρατηγικά αυτά προβλήματα είναι πολύ πιο σύνθετα στην Ελλάδα. Πρώτα απ' όλα, γιατί η Αριστερά στη χώρα μας, παρά τον έντονο κρατισμό της, δεν μπορεί να προσδιοριστεί σε σχέση με κάποιο κοινωνικό κράτος, το οποίο να μπορεί να υπερασπισθεί αξιόπιστα. Το ελληνικό «κράτος παροχών» (των επιδοτήσεων και του ρουσφετιού) είναι το ακριβώς αντίθετο του κοινωνικού κράτους. Εξάλλου, οι κοινωνικοί αγώνες που αποτελούν τον προνομιακό χώρο διαμόρφωσης της στρατηγικής της Αριστεράς, κυριαρχούνται σήμερα από το «σκληρό πυρήνα» λαϊκιστικών και συντεχνιακών συμπεριφορών, που ναι μεν οδηγούν άμεσα σε απονομιμοποίηση της κυβερνητικής πολιτικής, συγχρόνως όμως οδηγούν σε «τμηματοποίηση» των συμφερόντων και συνακόλουθα σε αδυναμία ενιαιοποίησής τους σε μια συνεκτική εναλλακτική πολιτική που να εκπροσωπεί συνολικά τα συμφέροντα της εργασίας και του έθνους. Στο σημείο αυτό πρέπει να αποσαφηνιστεί αν η Αριστερά στην παρούσα φάση υποστηρίζει κάθε αγώνα που οδηγεί σε απονομιμοποίηση και αποδιάρθρωση του κράτους ή μια στρατηγική δημοκρατικού εκσυγχρονισμού και λειτουργοποίησης του. Είναι σαφές ότι μπορεί να κάνει ή το ένα

ή το άλλο. Οχι και τα δύο.

Τα προτάγματα της κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας, που ανέκαθεν διαφοροποιούσαν την Αριστερά από το φιλελευθερισμό, δεν αρκούν σήμερα ως βάση νομιμοποίησης κάθε αιτήματος ή συμφέροντος που προβάλλεται αγωνιστικά και έχει λαϊκή προέλευση. Χρειάζεται συγχρόνως να διευκρινιστούν και τα θεσμικά προαπαιτούμενα της ισότητας ή της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ποιοι είναι οι έξωθεν προσδιορισμοί και τα κριτήριά τους; Σχετικά με αυτό διαφαίνεται η αντιπαράθεση τουλάχιστον τριών βασικών επιχειρημάτων. Το πρώτο, το «φιλελεύθερο», θέτει κυρίως κριτήρια που αναφέρονται στους νόμους της αγοράς. Το δεύτερο, θέτει κριτήρια που αναφέρονται κυρίως στην πολιτική «βούληση του λαού» και τη δυνατότητα των εκπροσώπων του, μιας γραφειοκρατίας ή ενός ηγέτη, να ανακαθορίζουν διαρκώς τον τρόπο υλοποίησης αυτών των προταγμάτων — στοιχεία που αντιστοιχούν στην έντονα εξωθεσμική λογική του λαϊκισμού, η οποία στην πράξη απολήγει, όπως φάνηκε, σε νέες μορφές ανισότητας και αυθαιρεσίας. Το τρίτο, θέτει κριτήρια που αναφέρονται σε μια μορφή συμβολαίου που προσπαθεί να σταθεροποιήσει κανόνες και να εξισορροπήσει αγοραίους και εξωαγοραίους όρους για την υλοποίηση των προταγμάτων της κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας. Εχω τη γνώμη ότι η επικράτηση πολιτικών που στηρίζονται στις δύο πρώτες κατευθύνσεις, θα ισοδυναμούσε είτε με την επανάληψη του συντηρητικού αυταρχισμού της πρώτης περιόδου διακυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας, είτε με ένα ακόμα καταστροφικότερο λαϊκισμό σαν αυτό της περιόδου διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ.

Κ ΑΤΑ τη γνώμη μου, η πιθανότητα ανάδειξης της Αριστεράς σε ηγεμονική δύναμη στη δεκαετία του '90 είναι νοητή μόνο στην τρίτη κατεύθυνση, γεγονός που δεν είναι βεβαίως θέμα λεκτικών προτάσεων (όπως αυτές που κατά καιρούς προσφέρει το ΠΑΣΟΚ) ή ενός δημοψηφισματικού συμβολαίου ανάμεσα στον ηγέτη και στο λαό, αλλά έμπρακτης ιεράρχησης των κοινωνικών διεκδικήσεων με βάση ένα επείγον σχέδιο εκσυγχρονισμού και αναδιοργάνωσης της κοινωνίας — που θα αντιπαρατεθεί στο συντηρητικό εκσυγχρονισμό της Δεξιάς και θα διακρίνεται για την ανεκτικότητα, την κοινωνική αλληλεγγύη, την οικολογική αναδιάρθρωση, την αξιοκρατία, τον πειραματισμό σε νέες μορφές συνεργασίας, καθώς και τη διατύπωση των αρχών ενός «νέου ανταγωνισμού» που θα αντιπαρατεθεί στο φιλελεύθερο ανταγωνισμό και θα πείσει ότι η Αριστερά δεν αποτελεί δύναμη καταστροφής της οικονομίας και ισοπέδωσης των νόμων της αγοράς. Ανεξαρτήτως των δυσχερειών ενός τέτοιου εγχειρήματος, ένα είναι βέβαιο: Οτι η πολιτική «υπεράσπισης του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων» δεν μπορεί μόνη της να αντικαταστήσει την επείγουσα έλλειψη σφαιρικής στρατηγικής που χαρακτηρίζει σήμερα την Αριστερά. Αυτό που πρέπει να αποφασιστεί είναι αν αυτή θα παραμείνει ένας «δήμαρχος των πληβείων» ή θα αναδειχθεί σε ηγεμονική δύναμη όλης της κοινωνίας.

Για λόγους ανεξάρτητους από τη θέλησή τους, λόγω πληθώρας ύλης, οι «Ιδέες» δεν περιελήφθησαν στην ύλη της εφημερίδας επί δύο ημερών. Η δημοσίευσή του διαλόγου για την Αριστερά συνεχίζεται κανονικά από σήμερα. Η στήλη αισθάνεται, ωστόσο, την ανάγκη να εκφράσει τη λύπη της και να ζητήσει συγνώμη τόσο από τους αναγνώστες, όσο και από τους μετέχοντες στο διάλογο.